

d'infraestructures hidràuliques, fonamentals per al correcte aprovisionament d'aigua de Roma. La darrera contribució d'aquest apartat dedicat a qüestions jurídiques i del llibre, a càrrec de Franco Salerno («Opus manu factum, natura agri et l'utilisation de l'eau de pluie dans la jurisprudence romaine», p. 271-275), reflexiona sobre l'*actio aquae pluviae arcendae*, a partir de la revisió de diversos passatges del *Digest*. S'observa una evolució d'aquesta institució, que, a banda d'estar orientada a prevenir els danys que podia ocasionar l'aigua de pluja, en va organitzar l'ús en benefici de les necessitats econòmiques de les comunitats.

El llibre acaba amb un apartat de conclusions, a càrrec de Luigi Labruna («Rome et le droit de l'environnement», p. 277-280) i d'Ella Hermon («L'Empire romain: un paradigme interprétatif?», p. 281-288), que articulen i posen en connexió els conceptes

i les problemàtiques principals plantejats al llarg de les contribucions que integren la publicació. Val a dir que l'edició esdevé impecable i que, en la major part dels casos, els textos estan acompanyats per pràctics mapes i fotografies (en blanc i negre), com també per exhaustius apèndixs documentals i bibliogràfics que augmenten el valor de les contribucions. En definitiva, creiem que *Vers une gestion intégrée de l'eau dans l'Empire romain* constituirà una obra de referència per a tots aquells investigadors que estiguin interessats a estudiar la gestió dels recursos hídrics en època romana.

Isaias Arrayás Morales

Universitat Autònoma de Barcelona
isaias.arrayas@uab.cat

MIRÓ, Mònica; ESPLUGA, Xavier
La literatura llatina

Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 2006, 104 p. Vull Saber; 31
ISBN: 84-9788-436-1

Aquest manual és un resum que posa a l'abast del gran públic els materials —també preparats pels mateixos autors— de l'assignatura Llengua i Cultura Llatines impartida a la Universitat Oberta de Catalunya. Dels quinze capítols que conté el mòdul primigeni dels materials de la UOC, però, n'han quedat exclosos el teatre, la prosa (història, biografia, geografia, filosofia i retòrica) i la literatura cristiana. Per tant, ens les havem ara amb un conjunt de vuit capítols que abasten, els dos primers, una introducció als gèneres i als tòpics literaris, mentre que la resta desgranen els gèneres poètics que es conreen a Roma: l'èpica, la poesia bucòlica, la lírica, la sàtira, la poesia elegíaca, la poesia didàctica i la faula.

A partir d'uns versos d'Horaci (*Art poètica* 73-85) i de l'enfocament sobre els gèneres literaris que fa Quintilià (*Institució*

oratória X, 85-131), els autors escometran la producció de les lletres llatines atenint-se a aquestes pautes (per bé que autors com ara Virgili hi siguin esmentats tres vegades ben diferents), tenint present, doncs, que l'acostament es fa des de la perspectiva del gènere literari i no pas seguint el fil cronològic de la història literària de Roma. Sobre les pàgines dedicades als tòpics, hom podria dir que es concentren en quatre temes que, a més de tenir una transcendència especial en el patrimoni literari d'Occident, seran recurrents en els capítols posteriors: el motiu del vi com a inspiració poètica, la lloança de l'edat d'or i els horacians *carpe diem* i *beatus ille*.

El capítol sobre la poesia èpica se cenyeix a l'*Eneida* de Virgili i a *Les metamorfosis* d'Ovidi. S'hi tracta la temàtica mítica i patriòtica, així com les tècniques composi-

tives respectives i llur influència —sobretot en el Renaixement. En el capítol sobre la poesia bucòlica, se'ns forneixen les dades més bàsiques sobre l'origen del gènere tot estudiant les *Èglogues* virgilianes i el tòpic del *locus amoenus* (i derivats, com ara *arbo-re sub quadam* o la fi del dia que coincideix amb la fi del poema).

El torn de la poesia lírica introdueix les personalitats poètiques de Catul i Horaci: l'expressió del sentiment amorós, el desdoblament del jo poètic o el recurs de les preguntes retòriques com a figura d'estil hi són explicats amb profusió d'exemples (Cat. *Carm.* 5, 8, 11, 31; Hor. *Od.* I, 31). Pel que fa a la poesia satírica, el manual aborda les *Sàtires* i les *Epístoles* horacianes, l'obra de Juvenal (incidint sobretot en el retrat dels vicis socials que són «el desencadenant principal de la inspiració poètica», p. 70) i els fiblons epigramàtics de Catul i, principalment, de Marcial.

Els poetes elegíacs Tibul, Properci i Ovidi ocupen un nou capítol d'aquesta *Literatura llatina*. El tractament subjectiu i fortament personal de la temàtica eròtica (exemples mitològics, frivolitat, idealització literària, paròdia del «manual del bon amant», etc.) s'acompanya de textos escol·lits *ad hoc* i es clou amb unes breus i aclaridores notes sobre la pervivència de l'elegia (sobretot l'elegia d'exili arran dels poemes ovidians) en la literatura universal, exemplificades amb el *plant* medieval, les *Elegies romanes* de Goethe o l'*Elegía a Ramón Sijé* de Miguel Hernández. És llàstima que

no s'hi esmentin les *Elegies de Bierville* de Riba.

Per acabar, el darrer capítol aplega els gèneres poètics didacticomorals. Hi tenen cabuda el *De rerum natura* de Lucreci i les *Geòrgiques* de Virgili, l'un amb continguts científics i filosòfics, l'altre amb preceptes sobre el conreu dels camps (on no manquen tampoc digressions geogràfiques, exemplificades amb *Georg.* II 136-150, o mitològiques). L'altre gènere, més moralista i popular, és la *faula*, de la qual Fedre és el capdavanter, si bé es conreà durant tota l'edat mitjana i tingué plena vigència fins al segle XVIII.

El llibre es clou amb un breu recull bibliogràfic, molt general. En conjunt, el volum assoleix els objectius previstos: un repàs de les lletres llatines dividit per gèneres, analitzant-ne les obres més representatives amb unes notes, sempre breus, que il·lustren el desenvolupament dels tòpics més representatius. El seu maneig, molt còmode, es pot veure minvat pel fet de no incorporar la citació dels nombrosos passatges traduïts (un criteri de la col·lecció, que defuig la citació com a sistema), però això no impedeix que l'obra sigui del tot aconsellable, en l'àmbit català, per a qualsevol que s'iniciï en les beceroles de les lletres llatines.

Ramon Torné i Teixidó
Institut Matadepera
rtorne@xtec.cat

TRAINA, Giusto

428 después de Cristo: Historia de un año

Madrid: Akal, 2011, 207 p. + 10 mapas + 13 figuras

Akal Universitaria. Serie Historia Antigua 309. Trad. cast. de la versión original:

428 dopo Cristo. Storia di un anno, Laterza: Roma-Bari, 2007,

a cargo de Manuel J. Parodi Álvarez. Prólogo a cargo de Ramón Teja

ISBN 978-84-460-2791-1

Lo primero que llama la atención de este libro es su título y su temática: la narración

de los acontecimientos que ocurrieron en el año 428. Tal y como justifica su autor,